

Pirkko Kanervo

Italia ja Suomen talvisota

Valtion tiliviraston laskelmien mukaan eri maiden Suomelle talvisodan aikana myymien ja luovuttamien sotatarvikkeiden arvo oli yhteensä noin 4,6 miljardia markkaa. Oikean kuvan saamiseksi lukua voidaan verrata armeijan vuonna 1938 tekemän seitsenvuotisen perushankintaohjelman loppusummaan 2,7 miljardia markkaa. Toinen vertailuluku on yleisesikunnan hankintatarvelista elokuulta 1939. Se päättyi 5,4 miljardiin markkaan. Italian apu oli 790 miljoonaa markkaa, jolla se on toisella sijalla Ruotsin jälkeen – yllättävästi ennen Ranskaa ja Englantia.

Italian osuutta talvisodassa ei voi ymmärtää katsomatta, mikä sen tilanne oli syyskesällä 1939. Akselimaiden suhteet ajautuivat nimittäin kriisiin elokuussa Salzburgissa, kun italialaisille selvisi, että Hitler oli toteuttamassa uhkailunsa ja käymässä Puolan kimppuun. Italialaiset ja erityisesti neuvottelut hoitanut ulkoministeri Galeazzo Ciano, Mussolinin vävy, tulkitsivat sen petokseksi: toukokuussa solmitun Terässopimuksen rikkomiseksi. Italian puolelta edellytyksenä sopimukselle oli ollut, ettei Euroopassa oteta minkäänlaista sodan riskiä vähintään kolmen, eräiden merkintöjen mukaan jopa 4–5 vuoden aikana.

Monien vaiheiden jälkeen Mussolini jäi tuolla erää Hitlerin rinnalta, eikä käynyt "viekkään ja petollisen" Jugoslavian kimppuun, joka olisi ollut Saksan Italialle varaama osuus saaliista. Sen jälkeen Duce yritti pelastaa rauhan koko Euroopalle. Toinen aloite kariutui britteihin, toinen saksalaisiin. Myöhemmin syksyllä Saksa syytti Italiaa sodan syttymisestä väittäen, että Britannia ja Ranska olivat lunastaneet takuunsa puolalaisille, koska tiesivät etukäteen, että Italia jäisi sodan ulkopuolelle.

Italia julisti olevansa non belligerante, ei sotaa käyvä maa. Termi kuvastaa väliaikaisuutta. Se jätti Mussolinille ovet auki tuleviin päätöksiin: joko ehdottomaan puolueettomuuteen tai interventioon, joko Saksan rinnalla tai teoriassa ehkä jopa liittoutuneiden puolella. Toisin sanoen, kun talvisota syttyi, Italia oli ainoana Euroopan suurvalloista suuren sodan ulkopuolella. Suuren sodan rintamilla puolestaan vallitsi hiljaiselo: *phony war*, kuten britit sitä kutsuivat.

Uusi asetelma merkitsi sitä, että Italian side Saksaan höltyi ja suhteet Britanniaan ja Ranskaan lientyivät. Italia lähes tulkoon palasi Euroopan vaa'ankieliasemaan, joka sen ulkopolitiikassa vielä 1930-luvun puolivälissä oli katsottu ihanteelliseksi. Liittoutuneet käynnistivätkin Cionon mukaan "seireenilaulun Italian parvekkeen alla". On selvää, että Italian siirtyminen lännen leiriin olisi merkinnyt Hitlerille suunnatonta arvovaltatappiota. Kokonaan toinen asia on, mitä se olisi merkinnyt hänen sotasuunnitelmilleen.

Italia ja Suomi ennen talvisotaa

Pitää myös huomata, että Suomi ei ollut Italialle mikään *terra incognita*. Sen kiinnostus Suomea kohtaan ulottui 1930-luvulla ja erityisesti Hitlerin valtaantulon jälkeen niin kulttuuriin kuin Suomen oikeistoradikaaleihin piireihin. Mussolinin politiikkaan kuului demokratianvastaisuus, mutta siihen kuului myös bolševisminvastaisuus, mikä itse asiassa yhdisti hänet suurimpaan osaan suomalaisia, myös sosiaalidemokraattien tannerilaiseen siipeen. Italialaisille Suomi oli läntisen sivilisaation äärimmäinen linnake. Sieltä aukesi Aasiaan ja itään railona raja, jota Suomi vartijana varjeli.

Sotilaalliset suhteet maiden välillä olivat alkaneet yhtä aikaa valtiollisten kanssa, kun parisenkymmentä suomalaista upseeria sai vuosien 1919 ja 1930 välisenä aikana korkeampaa sotilaallista koulutusta Italiassa. Taustalla oli osaltaan Italian halu myydä Suomelle sotateollisuutensa tuotteita. Suuren lamakauden aiheuttaman katkon jälkeen neuvotteluja oli vireillä 1930-luvun loppupuolella, ja ensimmäinen suuri kauppa syntyi, kun Suomi juuri talvisodan alla tilasi Italiasta 25 kpl Fiat G 50 -hävittäjiä.

Italian suhteet Saksaan ja Neuvostoliiton talvisodan aikana

Kun talvisota syttyi, Italia asettui heti lännen rinnalle ja tuomitsi Neuvostoliiton hyökkäyksen. Tuhansia ilmoittautui vapaaehtoisiksi. Opiskelijat osoittivat Roomassa myötätuntoaan Suomen lähetystön edustalla; Neuvostoliiton lähetystön edessä oli sen sijaan vihamielisiä mielenosoituksia. Roomaan juuri saapunut Neuvostoliiton uusi lähettiläs joutui palaamaan tyhjin toimin takaisin Moskovaan voimatta jättää valtuuskirjaansa. Italia kutsui myös oman lähettiläänsä pois Moskovasta.

Cianon ensimmäinen viesti Suomen Rooman lähettiläälle Eero Järnefeltille oli, että Italia oli aina bolševismia vastaan, vaikka se ei voinutkaan asettua neuvostovastaisen ristiretken johtoon. Jo sodan ensimmäisinä päivinä Suomi esitti Italialle pyynnön, että se sallisi vapaaehtoisiksi tarjoutuneiden lentäjien lähtevän koneineen Suomen avuksi. Cianon mukaan Suomen maantieteellinen asema ja epäselvyys saksalaisten suhtautumisessa vaikeutti tilannetta. Hän sanoi kuitenkin, että periaatteessa Italia oli valmis auttamaan Suomea aivan kuten se oli ollut valmis auttamaan Espanjaa.

Saksan suhtautumisesta tuli pian selvyys. Talvisodan syttymisestä ei ollut ehtinyt kulua viikkoakaan, kun Roomaan ilmestyi Saksan työrintaman johtaja, tohtori Robert Ley, jonka tehtävänä näyttää olleen panna italialaiset ojennukseen talvisodan suhteen. Ley ilmoitti, ettei Suomen tulevaisuus kiinnostanut Kolmatta valtakuntaa. Suomen asenne Saksa kohtaan ei ole ollut ystävällistä, se ei ollut koskaan suhtautunut Saksaan hyvin, eikä liioin ollut koskaan ollut kiitollinen saamastaan suuresta avusta maan itsenäisyyttä luotaessa. Ley ilmoitti Führerin sanoneen, ettei myöskään Italialla pitäisi olla syytä myötätuntoon Pohjoismaita kohtaan ja muistutti Kansainliiton sanktioista Italialle Abessinian sodan aikana. Nämä olivat argumentit, joita myös Hitler sekä Ribbentrop jatkossa tarjosivat italialaisille. Leyn käynnin tärkeyttä kuvaa, että hänen palatessaan Roomasta Berliinin asemalla vastassa oli Hitlerin adjutantti, joka vei hänet suoraan päätä valtakunnankansliaan tekemään selkoa matkan tuloksista. Italialaiset eivät kuitenkaan ottaneet Leyn neuvoista vaarin vaan jatkoivat Suomen tukemista. Akselimaiden välille syntyi vakava välirikko myös suhtautumisessa Neuvostoliittoon.

Missione maggiore Anchisi in Finlandia 21.12.1939–13.1.1940

Italia lähetti aivan joulun alla Berliinin lähetystöstään Suomeen alppijääkärimajuri Anchisin seuraamaan operaatioita Suomen ja Neuvostoliiton sodassa. Anchisi tuli Tukholman kautta Tornioon, tutustui ensin Pohjois-Suomen tilanteeseen ja jatkoi tammikuun alussa matkaa päämajaan Mikkeliin. Suomen muun ylimmän sotilasjohdon ohella Anchisi tapasi kaksi kertaa Mannerheimin. Marski ylisti vieraansa kotimaata. "Me ja minä ennen kaikkea ihailimme Italian voimaa, sen kansan kuria ja järjestystä ja sen sotavoimia. Abessiniassa te annoitte selvän todistuksen sotilasmahdistanne." Sen jälkeen Mannerheim lausui kauniita sanoja Italian suuresta, lahjoiltaan ylivertaisesta johtajasta. Jos Duce haluaisi antaa Suomelle apua, Suomi olisi ikuisesti kiitollinen hänelle ja Italialle. Toisen tapaamisen aikana Mannerheim esitti yksityiskohtaisen luettelon Suomen toivomasta sotamateriaalista. Se sisälsi muun muassa erikaliiberisia tykkeitä ja haupitseja sekä viestintävälineitä.

Mussolini neuvoa Hitleriä hakemaan elintilaa Venäjältä

Lähes neljän kuukauden tauon jälkeen Mussolini lähestyi Hitleriä kirjoittamalla tälle pitkän kirjeen, joka on päivätty tammikuun 5. päivälle 1940. Kirjettä on pidetty Mussolinin viimeisenä yrityksenä estää suurta sotaa laajenemasta lännessä. Epäilemättä se oli sitäkin, mutta sitä voidaan pitää osaltaan myös vetoomuksena Suomen puolesta. Suomen Berliinin lähettiläs Aarne Wuorimaa saikin jo tammikuussa vihiä, että Italia oli esiintynyt Suomen puolustajana.

Kirjeessä Mussolini käsitteli laajasti Italian suhteita Euroopan eri maihin ja kritisoi erityisesti Saksan suuntautumista Neuvostoliittoon. Saksalaisten ei pitänyt hämmästellä, miten tuskallisesti esimerkiksi Espanjaan Saksan-Venäjän liitto oli vaikuttanut, Espanjaan jonka maaperää peittivät saksalaisten, italialaisten ja espanjalaisten ruumiit. Hän ilmoitti, että lisäaskel Saksan suhteissa Moskovaan olisi vaikutuksiltaan katastrofaalinen Italiassa. Saksan *Lebensraum* oli Venäjällä, ei missään muualla. Venäjä oli slaavilainen ja aasialainen, ja Saksan tehtävä oli puolustaa Eurooppaa Aasialta. Neljä kuukautta aikaisemmin Venäjä oli ollut maailman vihollinen numero yksi, se ei ole voinut muuttua ystäväksi numero yksi. Mussolini sanoi asian järkyttäneen syvästi Italian fasisteja ja ehkä myös monia Saksan kansallissosialisteja.

Mussolini kirjoitti fasistisen Italian olevan Kansainliiton pakotteista huolimatta suopea Suomelle, "tälle pienelle urhealle kansakunnalle". Hän viittasi IKL:ään, kun jatkoi, ettei "Suomen kansan paras osa" niitä sitä paitsi ollut hyväksynyt. Vaikka oli paljon puhuttu Italian Suomelle antamasta avusta, se käsitti vain 25 ennen sotaa tilattua hävittäjää, ei muuta. Tuhansittain italialaisia vapaaehtoisia oli ilmoittautunut Suomen lähetystöön ja konsulinvirastoihin, mutta suomalaiset olivat siihen päivään mennessä hylänneet tarjouksen, kirjoitti Duce.

Mussolini muunsi kirjeessään varsin reippaasti totuutta. Hävittäjiä hän ei voinut kieltää, koska kuusi kappaletta makasi parastaikaa Sassinzin satamassa, mutta hän jätti kertomatta, että suomalaiset olivat kolme päivää aiemmin päässeet sopimukseen 2,9 miljoonan dollarin erästä sotamateriaalia. Se käsitti 100 kranaatinheitintä ja 60 ilmatorjuntatykkiä ammuksineen, jotka Italian sotaministeriö luovuttaisi suoraan armeijan varikolta. Tammikuun 14. päivänä Suomi sai ostettua selluloosaa vastaan vielä 10 Fiatia G 50 -hävittäjää lisää.

Kun Italian lähettiläs vei Mussolinin kirjeen Hitlerille, Suomi oli ainoa asia, josta syntyi keskustelua. Hitler hämmästeli, tunnettiinko Italiassa todella kaikkea tätä suurta sympatiaa Suomea kohtaan. Hän totesi, etteivät Neuvostoliiton – suurvallan – vaatimukset olleet olleet kohtuuttomia ja että todellisten Suomen ystävien olisi pitänyt neuvoa heitä suostumaan niihin. Heti lähettilään poistuttua Hitler kutsutti luokseen Göringin Ribbentropin ollessa kolmantena paikalla. Herrat kävivät yli viisi tuntia kiivasta keskustelua.

Italian diplomaatit tunnustelivat Mussolinin kirjeen vaikutusta myös Saksan muuhun poliittiseen ja sotilaalliseen johtoon. Kylmääkin kylmempi Ribbentrop pysytteli täysin maan virallisessa linjassa. Sotilaat olivat avomielisempiä. Amiraali Canaris sanoi, ettei Saksan intresseissä ollut, että Suomi lakkaisi olemasta. Göring puolestaan antoi ymmärtää, että rauhanomainen ratkaisu Pohjolassa olisi Saksalle hyödyksi. Göringin kanssa keskustellut lähetystösihteeri Magistrati kysyikin, miksi Berliini ei hyödyntäisi mahdollisuuksiaan toimia välittäjänä Moskovon ja Helsingin välillä Suomen pelastamiseksi. Göringin vastauksesta oli pääteltävissä, ettei hänellä henkilökohtaisesti olisi ollut mitään sellaista siirtoa vastaan, mutta että ehdotus törmäisi vaikeuksiin Saksan silloisessa politiikassa.

Milloin Hitler sitten vastasi saamaansa kirjeeseen? Vasta kahden kuukauden kuluttua, samaan aikaan kun Suomi neuvotteli rauhasta Moskovassa.

Aseita ja ammuksia

Italia oli Ducen määräyksestä myynyt Suomelle 25 Fiat G 50 -hävittäjää. Kauppasopimus oli allekirjoitettu 25. lokakuuta. Kun talvisota syttyi, kaksi konetta oli jo ehditty toimittaa Ruotsiin ja kuljetukset olivat käynnissä rautateitse Saksan alueen kautta. Fiatien tielle tuli kuitenkin mutkia matkaan, kun ruotsalainen Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning paljasti asian. Julkituloa luonnehdittiin maailmalla suunnattomaksi sensaatioksi. Kiihtynyt Molotov protestoi voimakkaasti, jonka jälkeen Saksa keskeytti kuljetukset. Kuusi kymmeneen junavaunuun lastattua Fiatia juuttui Sassnitzin satamaan. Italia vaati heti niiden palauttamista, mutta sai Ribbentropilta kieltävän vastauksen. Muutaman päivän kuluttua selvisi, että neljä vaunua oli saanut jatkaa matkaansa Ruotsiin, mutta kesti lähes kuukauden ennen kuin Saksa palautti loput kuusi vaunua Italiaan.

Fiatit oli nyt toimitettava Suomeen toista kautta. Italian diktaattori itse määräsi reitiksi meritien. Monenlaisen viivytysten jälkeen 5. tammikuuta 17 Fiatia, 300 000 kpl 12,7 mm:n ammuksia, 8 traktoria sekä varaosia koneisiin ja aseisiin saatiin Livornossa lastattua ruotsalaiseen höyrylaiva *Tunisiaan*, joka lähti kalliissa lastissa puskemaan kohti pohjoisia vesiä. Purkaussatama oli Göteborg, josta koneet kuljetettiin Malmön Svenska Fiatin tehtaille koottavaksi.

Esteistä huolimatta kaikki Fiatit kahta lukuun ottamatta ehtivät sodan aikana Suomeen. Toinen tuhoutui lento-onnettomuudessa Ruotsissa, ja toinen katosi siirtolennolla Ruotsista Suomeen vieden mukanaan unkarilaisen vapaaehtoisen, vänrikki Bekassyn. Osa Fiateista ehti myös taistelulenkoille, esimerkiksi Viipurinlahdelle, jonne ilmavoimien painopiste keskitettiin talvisodan loppuvaiheessa.

Fiatien lisäksi Suomi sai ostettua Italiasta muun muassa kranaatinheittimiä, ilmatorjuntatykkejä, merimiinoja, torpedoja ja liekinheittimiä sekä valtavat määrät ammuksia. Ennen helmikuuta tehdyt tilaukset näyttävät ehtineen Suomeen sodan aikana ja myös rintamalle.

Talvisodan loppuvaiheen tilauksista osa jäi huhtikuussa saksalaisten käsiin Norjassa ja osa tuli perille Petsamon kautta kesällä 1940. Ilmatorjuntatykkejä asennettiin Helsingin ja nähtävästi myös Tampereen ilmapuolustukseen.

Suomi sai usealta maalta jotain ilmaiseksikin, mutta Italialle Suomi maksoi kaikesta, joistakin eristä jopa varsin kovankin hinnan. Eli jos Italian avulle oli poliittisetkin perusteet – torjua Saksan ja Neuvostoliiton pyrkimykset Euroopassa – myös kaupalliset seikat ja valuutanhankinta painoivat vaakakupissa. Aikalaiset tulkitsivat sen avuksi kiitellen Italiaa vuolaasti. Uskottavaa on myös, että Italian diktaattori itse oli jokaisen erän takana, esimerkiksi aivan sodan loppuvaiheessa Suomi sai ostettua 300 tonnia trotyyliä Mussolinin määräyksestä.

Italialaiset vapaaehtoiset

Italialaisia vapaaehtoisia ilmoittautui noin 5 000, joista ensimmäiset hävittäjälentäjät jo Moskovan neuvottelujen aikana. Lähdön esti kuitenkin toimeenpantu passikielto. Suomelle annetun selityksen mukaan Italian hallituksen päätös johtui etupäässä poliittisista, mutta myös ilmastollisista ja aineellisista syistä. Poliittisten syiden taustalla oli saksalaisten vastustus ja painostus: Saksa käytti liittoa hyväkseen estääkseen Italian julkisen avunannon.

Huolimatta Mussolinin passikiellosta 10 italialaista päätyi eri teitä Suomeen: Lapualle perustettuun Osasto Sisuun kuului 7, brittien mukana tuli kaksi ja yksi ehti perille sodan viime hetkillä. Näiden lisäksi Suomeen tuli sodan viime vaiheessa ensimmäinen erä Ranskassa asuvista italialaisista emigranteista koottua Garibaldistilegioonaa, jota komensi kapteeni Camillo Marabini. Ryhmän koko näyttäisi olleen 100–150 miestä. Yksi Osasto Sisun italialaisista oli hävittäjälentäjä Diego Manzocchi, ainoa talvisodassa kaatunut italialainen. Hänet on haudattu Hietaniemen sankarihautaan.

Ilmavoimien ja ilmatorjuntatykistön italialaiset käyttökouluttajat

Vaikka Mussolini ei sallinut vapaaehtoisten tuloa, hänen suostumuksellaan Suomeen saatiin kaksi ryhmää mekaanikkoja ja kouluttajia: toinen Fiateja ja toinen ilmatorjuntatykkejä varten. Kokonaismääräksi oli alun perin kaavailtu jopa kuutisenkymmentä miestä, mutta lopullinen määrä putosi siitä noin kolmannekseen. Tykkien käyttökouluttajat tulivat Italian Suojeluskuntaa vastaavasta järjestöstä, ja heitä komensi insinööri Pigna, jonka sotilasarvo oli centurione, muinaisen Rooman ajoilta lainattu komppanianpäällikköä vastaava arvo.

Fiateja varten mekaanikot tulivat Italian ilmavoimista ja asetehtailta komentajanaan kapteeni Pelli. Molempien ryhmien ylin komento oli ilmavoimien everstiluutnantti Giuseppe Caserolla, joka oli samalla yhteysupseeri Suomen hallitukseen. Tarkoituksena oli tiivistää maiden välisiä poliittisia ja kaupallisia suhteita. Sota oli kuitenkin edennyt jo viimeiseen vaiheeseensa, kun Casero miehineen saapui Suomeen. Operaatioiden seuranta jäi vähiin ja Casero keskittyi Fiatien toiminnan tehostamiseen. Italialaiset mekaanikot jäivät Suomeen vielä Moskovan rauhan jälkeenkin ja pääjoukko palasi kotimaahansa toukokuussa.

Propagandasota tiedotusvälineissä

Kuten tiedetään, talvisota nousi koko maailman huomion kohteeksi. Vähemmän on kuitenkin puhuttu talvisodan käytöstä

propagandataroituksiin eri maiden tiedotusvälineissä. Talvisodasta tuli liittoutuneille oiva väline propagandasodassa Saksaa vastaan. Eräs tavoitteista oli erottaa Italia Saksasta. Saksalaisille koitui pahaa haittaa myös italialaisten venäläisvastaisesta kirjoittelusta, joka häiritsi Hitlerin suunnitelmia, joita oli pohjustettu Molotov–Ribbentrop -sopimuksella.

Talvisota tarjosi eväitä niille Cianon ympärille ryhmittyneille piireille, jotka halusivat Italian pysyvää puolueettomuutta sekä toimia Neuvostoliiton ekspansiota vastaan. Tämä koski erityisesti Mussolinia, joka esimerkiksi aivan talvisodan ensimmäisinä päivinä antoi käskyn, että Italian Madridin ja Budapestin lähetystöjen piti kaikin tavoin rohkaista venäläisvastaista kirjoittelua paikallisessa lehdistössä.

Samaan aikaan kun Italian lehdistö loi kuvaa sankarillisesta Suomesta, sen loistavasta armeijasta ja suuresta ylipäälliköstä, kirjoittelu Neuvostoliittoa ja puna-armeijaa vastaan kävi yhä aggressiivisemmäksi. Yksi hyökkääjistä oli ulkoministeri Cianon oma lehti, Livornossa ilmestynyt *Il Telegrafo*. Sen käyttämät rajut ilmaisut ärsyttivät saksalaisia erityisesti.

Mielenkiintoista on, että venäläiset vastasivat italialaisten hyökkäyksiin. Ja kaiken toisti tietysti kaikuna läntinen lehdistö ja radio. Kievin radio esimerkiksi kysyi, että kuka olikaan se, joka "kuristi Espanjan demokratian poikasen, vasta syntyneen". Nyt italialaiset tarjosivat Espanjan oppejaan murskatakseen Suomen kansanhallituksen. Olisi kuitenkin turha yrittää pönkittää Mannerheimin valtion horjuvaa rakennetta lähettämällä sinne miehiä, lentokoneita ja ammuksia.

Talvisodanaikaisen disinformaation osalta on silmiinpistävää, että kaiken aikaa esiintyi väitteitä siitä, että saksalaisia asiantuntijoita oli auttamassa venäläisiä Suomea vastaan. Venäläinen vastapropaganda puolestaan sanoi italialaisten agenttien ohjaavan suomalaisten taistelua.

Italialaisia sotakirjeenvaihtajia oli talvisodan aikana Suomessa 13, joista Indro Montanelli nousi myöhemmin suurimpaan kuuluisuuteen. Suomen Italiaan kohdistuneista avuntoiveista kertoo, että italialainen lehtimiesryhmä oli ainoana vapaa sensuurista. Kun hekin joutuivat sensuurin kohteeksi helmikuun alusta, syyksi ilmoitettiin Päämajan kiristynyt ote ja muiden lehtimiesten kateus. Todellinen syy lienee kuitenkin ollut strategiassa rauhaan pääsemiseksi, sillä Hella Wuolijoen välityksellä oli tammikuun lopulla saatu luotua neuvotteluyhteys venäläisiin. Sensuuripäätöksen jälkeenkin italialaiset olivat käytännössä erikoisasemassa.

Myöhempi kehitys vei Suomen samaan rintamaan Italian kanssa. Italialaisessa julisteessa "L'Asse contro il mostro sovietico" liehuvat "neuvostobirviötä" vastaan taistelevien maiden liput.

Missione conte Bechi in Finlandia 17.2.–22.2.1940

Suomi kytkeytyi suuren sodan huhumyllyyn entistä kiivaammin, kun tilanne Kannaksella vaikeutui, ja maailmalta alkoi kantautua puheita liittoutuneiden avustussuunnitelmista. Tässä vaiheessa, helmikuun 17. päivänä, Suomeen saapui äärimmäisen salaisesti ulkoministeri Cianon asiamies, kreivi Bechi. Helsingissä Bechillä oli pääministeri Rytin kanssa pitkä neuvottelu, jota on mahdollista tarkastella vain italialaisen lähteen valossa. Ryti ilmaisi aluksi kiitollisuutensa siihen mennessä saadusta avusta ja pyysi välittämään kiitokset Cianolle. Sitten hän luottamuksellisesti antoi Bechin tehtäväksi kertoa Cianolle Suomen kolmesta vaihtoehdosta. Ensimmäinen oli kunniallinen rauha ja toinen jatkaa taistelua Skandinavian maiden avun turvin.

Ryti toivoi, että Italia harjottaisi ystävällistä painostusta Saksaa kohtaan vakuuttaakseen tälle, että oli Saksan edun mukaista jättää Skandinavian maille vapaat kädet Neuvostoliiton suuntaan. Jos tämäkin osoittautuisi mahdottomaksi, Suomelle jäisi vielä kolmas vaihtoehto: hyväksyä liittoutuneiden tarjoama apu, joka voisi olla maihinnousujoukkoja Skandinavian satamien kautta tai jopa suuren luokan maa- ja laivasto-operaatio Muurmanskin alueella.

Bechin kysymykseen, miten Suomi voisi jatkaa vastarintaa, jos liittoutuneiden tai Skandinavian maiden lisäapu ei saapuisi, Ryti vastasi arvioinnin olevan vaikeaa, mutta varmaa kuitenkin oli, ettei maa kestäisi muutamaa kuukautta kauempaa. Suomelle kyse oli elämästä tai kuolemasta: Italian hallitus voisi oikea-aikaisella väliintulolla estää Suomea pyyhkiytymästä Euroopan kartalta.

Suomi pyysi virallisesti Italialta rauhanvälitystä 25. helmikuuta. Pyyntö ei näytä kuitenkaan liittyneen Bechin käyntiin, vaan pikemminkin Göringin Kivimäelle antamaan neuvon painostaa Saksaa Italian kautta. Italia vastasi helmikuun viimeisenä pitävänsä mahdottomana, että ehdotus silloisissa oloissa tuottaisi tulosta. Italialahan oli yrittänyt ja tiesi, ettei Saksaan voinut vaikuttaa.

Suomen rauhanneuvottelut saavat Berliinin liikkeelle

Kansainvälinen tilanne muuttui yhä mutkikkaammaksi, kun tuli tietoon, että presidentti Rooseveltin edustaja Sumner Welles oli tulossa Eurooppaan tunnustelemaan rauhaa suuressa sodassa. Neuvottelunsa hän aloittaisi Mussolinista. Saksalaisten oli toimittava ripeästi kahdestakin syystä: ettei sota leviäisi Pohjolaan ja ettei Italia lipuisi tyystin sen käsistä. Italialainen tutkija Renzo de Felice, jonka tulkintoja ei juuri ole haastettu, arvioi, että liittoutuneiden interventio olisi muuttanut englantilais-ranskalais-saksalaisen konfliktin luonnetta, joka puolestaan olisi saattanut muodostua Italialle vakavaksi ideologiseksi ja poliittiseksi motiiviksi luopua Terässopimuksesta. Eli kun Göring antoi 22. helmikuuta T. M. Kivimäelle neuvon tehdä rauha millä ehdoin hyvänsä, Saksa hoiti etujaan pohjoisen lisäksi myös etelässä.

Kun Suomi sitten maaliskuun 2. päivänä äärimmäisen epädiplomaattisesti tiedotti Helsingin Saksan lähettiläälle, että rauhankosketukset olivat vireillä Ruotsin välityksellä, Saksa lähti liikkeelle. Hitler lähetti ulkoministerinsä Roomaan, muodollisesti viemään vastauskirjettä Mussolinille. Italialaisten lähteiden mukaan matkaa selitti eniten Saksan suhde Neuvostoliittoon. Akselin yleiset intressit vaativat, että italialaisten olisi pehmennettävä suhtautumistaan venäläisiin. Berliinissä uskottiin, että talvisodan päätyttyä olisi helpompi taivutella italialaiset harkitsemaan myönteisemmin saksalaisten lähentymistä venäläisiin. Lisäksi piti selkiyttää välejä Italiaan, akselikumppaneiden keskinäinen solidaarisuus piti osoittaa maailmalle samaan aikaan kun Welles sukkuloi Euroopassa ja britit olivat pysäyttäneet Italiaan hiiltä kuljettavia laivoja.

Saksan ulkoministeri ilmestyi Roomaan maaliskuun 10. päivänä mukanaan kauan kaivattu vastauskirje. Hitler ei pahoitellut viivytystä ja kirjeestä oli ymmärrettävissä, ettei Mussolinin näkemyksillä ollut ollut vähäisintäkään vaikutusta hänen suunnitelmiinsa. Suomen suhteen Hitler pysyi entisillä linjoilla: Suomi oli ollut kiittämätön, vaikka "Suomen valtio oli noussut saksalaisten sotilaiden verimerestä". Itsenäisyydestään se sai kiittää von der Golzin johtamia saksalaisia joukkoja.

Mussolinia Hitler pyysi rinnalleen sotaan. Wellesin käynnille hän ei pannut painoa. "Uskon, että mitään epäilyä ei voi olla siitä, että tämä sota on ratkaiseva myös Italian tulevaisuuden." Ja olihan Ribbentropilla myös tuliaisia. Hän kertoi, kuinka Führer oli kauhistunut syvästi kuultuaan brittien toimeenpanemasta hiilen vientikiellosta Italiaan. Ribbentrop lupasi miljoona tonnia hiiltä kuukaudessa ja maakuljetukseen tarvittavista rautatievaunuista suurimman osan. Ribbentropin käynnin yhteydessä sovittiin periaatteessa diktaattoreiden tulevasta tapaamisesta. Ajankohta jäi kuitenkin vielä avoimeksi.

Myöhemmin keväällä saksalaiset vuosivat suomalaisille tiedon, että Mussolini olisi näissä neuvotteluissa pannut ensimmäiseksi ehdoksi, että Suomen sota lopetetaan ja että hänelle tiedotetaan, että Neuvostoliitto solmii rauhan. Mikäli näin oli, saksalaiset jättivät ehdon pois tekemistään pöytäkirjoista. Niihin on kuitenkin kirjattu, että Mussolini otti parikin kertaa Suomen puheeksi, jolloin Ribbentrop vain totesi, että jos Suomi olisi viisas, se tekisi rauhan.

Svinhufvudin matka Berliinin kautta Roomaan

Kun Ribbentrop järjesteli Rooman matkaansa, hänen puheilleen oli pyrkimässä Suomen entinen presidentti, lähes 80-vuotias Ukko-Pekka Svinhufvud, jonka tarkoitus oli jatkaa matkaa Berliinistä Roomaan. Vanha presidentti ei päässyt sen paremmin Ribbentropin kuin Hitlerinkään puheille. Hänen on sanottu olleen erittäin katkera ja nöyryytetty saamastaan kohtelusta. Vielä junastaan matkalla Roomaan Ribbentrop antoi määräyksen, etteivät saksalaiset lehdet saa kirjoittaa Svinhufvudin olevan Berliinissä.

Mutta millä asioilla ja kenen toimeksiannosta vanha presidentti oli liikkeellä? Asia on pitkälle jäänyt hämärän peittoon. Svinhufvudin matka perustui kuitenkin eittämättä valtioneuvoston päätökseen 3. maaliskuuta 1940. Italialaiset lähteet puolestaan paljastavat matkan motiivit. Svinhufvudin oli määrä käyttää länsikortin poliittista painoarvoa ja tehdä Saksalle selväksi, että mikäli Suomi ei saa hyväksyttäviä ehtoja, se oli päättännyt tarttua Englannin ja Ranskan avuntarjoukseen.

Suomen hallituksen tavoitteena oli, että Saksa painostaisi Moskovaa, jotta Viipuri ja Laatokan pohjoispuolen alueet säilyisivät Suomella. Italian puolestaan odotettiin painostavan Berliiniä toimimaan Moskovassa. Taustalla näyttää olleen Göringin Kivimäelle antama neuvo: painostaa Saksaa Italian kautta.

Ribbentrop oli ehtinyt poistua Roomasta Svinhufvudin päästessä perille. Matkalla hän sai kuulla, että rauha on solmittu Moskovassa. Ukko Pekka ei päässyt Mussolinin puheille, joka juuri tuolloin valmisteli tapaamista Hitlerin kanssa. Hän tapasi kuitenkin vanhan tuttavansa, Italian entisen Helsingin lähettilään Armando Kochin, jolla tuolloin oli korkea virka Italian kulttuuriministeriössä. Koch kirjoitti välittömästi tapaamisesta muistion esimiehelleen, ministeri Alessandro Pavolinille, suurelle Suomen ystävälle, joka kiikutti sen Mussolinille luettavaksi. Duce sai tuoreeltaan selon Suomen hallituksen ratkaisuista ja niiden motiiveista.

Suomen punnusten paino

Kuinka suuria punnuksia Suomen hallitus sitten piteli käsissään rauhaa tehdessään, oliko kyseessä paljon spekuloitu maailmanhistoriallinen ratkaisu? Italialaisten mielestä näyttää olleen. Giovanni Ansaldo kirjoitti ulkoministeri Cianon lehdessä maaliskuun 9. päivänä – päivää ennen Ribbentropin tuloa – kuinka Saksalla ei ollut vähäisintäkään syytä toivoa sodan laajenevan Skandinaviaan. "Kaiken kaikkiaan sota ja rauha Pohjois-Euroopassa riippuu tänään niistä vaatimattomista ja urheista miehistä, jotka tällä hetkellä Helsingissä ja Tukholmassa puhuvat ja päättävät Suomen nimissä. Ja voisipa melkein sanoa kuin ironinen kohtalo – rangaistakseen sota käyviä suuria maita, koska ne kolmeksi kuukaudeksi ovat hylänneet Suomen omaan pieneen sotaansa – nyt huvittelisi tekemällä juuri suomalaisista erotuomareita suuren sodan tulevaisuudessa. Tai kuin historian toisinaan heräävä luontainen oikeudenmukaisuus tuomitakseen suuret valtakunnat niiden uskosta, että ne ovat kaikkien suurten tapahtumien erotuomareita, kuluvalle hetkellä olisi halunnut tehdä erotuomareita pienen pohjoisen maan johtajista, noista jotka vielä eilen huolehtivat vain puutavaran hinnan vaihteluista maailman markkinoilla."

Moskovan rauhan jälkeen Ansaldo kirjoitti Saksan aseman vahvistuneen: Suomen ja Neuvostoliiton välillä solmittu rauha oli kiistaton diplomaattinen menestys Saksalle. Ja samalla tietysti suuri tappio liittoutuneille.

Mussolinin ja Hitlerin tapaaminen Brennerissä 18.3.1940

Rauhansopimus Suomen ja Neuvostoliiton välillä allekirjoitettiin 12. ja 13. päivän välisenä yönä, 13. päivän puolella. Saksan radio antoi heti puoliyön jälkeen tiedon, että rauha oli solmittu. Aseet vaikenivat rintamalla kello 11.00 Suomen aikaa. Samana päivänä, mutta ilmeisesti sentään päivän valjettua, Ribbentrop soitti Cianolle ja vahvisti diktaattoreiden tapaamisen Brenneriin maaliskuun 18. päiväksi.

Talvisodan päättymisestä oli kulunut siis vain neljä päivää, kun akselimaiden johtajat tapasivat toisensa parin vuoden tauon jälkeen. Mussolini vahvisti päätöksensä toimia yhdessä Saksan kanssa varaten itselleen vain oikeuden päättää, milloin olisi sopiva hetki. Tammikuinen uho oli poissa, vain yhdessä asiassa Mussolini pysyi jyrkkänä: ideologisesti hän ei koskaan sopisi venäläisten kanssa.

Hitlerin tavoitteet toteutuvat

Suomen yritys käyttää länsikorttia vaikuttaa hukkuvan tarttumiselta oljenkorkeen. Suomi ei saanut rauhannehtoja lievemiksi, Hitler sen sijaan pääsi päämääräänsä niin pohjoisessa kuin etelässä. Hänen pelinsä palaset loksahivat paikoilleen. Länsivallat eivät työntyneet Pohjolaan, joten Ruotsin malmi oli turvattu, Suomi oli itsenäinen ja sen armeija lyömätön, akseli eheytyvä ja Mussolini luvannut taktisista syistä liennyttää välejä Moskovaan. Se sopi myös Kremlin valtiaille.

FM Pirkko Kanervo luennoimassa Historiallisen yhdistyksen seminaarissa 28.10.2003.

Kirjoittaja FM Pirkko Kanervo viimeistelee aiheesta liseniaattityötä Turun yliopiston yleisen historian oppiaineessa.

ENNEN JA NYT
Historian tietosanomat